

רב יוסף מודה שכשנשארי בכיכר המקורית כזית ברכתו המוציא גם בקטנים

אי הכי, אימא סיפא: והוא שאכלן בכדי אכילת פרס, ואי בשערסן - האי שאכלן? שאכלו מיבעי ליה! - הכא במאי עסקינן - בבא מלחם גדול וגססא מן הלחם שלא נפרס כולו, אבל אם נפרס כולו - לא חשיבי פתיחין הפחותים מכזית, ולא מנכנינן המוליא, ואין יולא בהן ידי חובת מלאה בפסח.

מסקנת הגמרא שגם אם אין בפירוים כזית אבל יש להם צורת לחם ברכתם המוציא
מאי הוה עלה? אמר רב ששת: האי חביצא, אף על גב דלית ביה פרוורין כזית - מברך עליו המוציא לחם מן הארץ. אמר רבא: והוא דאיכא עליה תוריתא דנהמא מואר מלאית הלחם.

מהו 'חביצא'?

5. רש"י מסכת ברכות דף לו עמוד ב

חביצא - כעין שלניי"קוק, שמפררין בתוך האלפס לחם. ונמצא לפי רש"י שמבושל אפילו פחות מכזית ברכתו בבישול המוציא כל עוד יש עליו מראה לחם. ובמקור הראשון מדובר שבנוסף לכך שהפרוסות קטנות הם גם נימוחו ואבדו מראה לחם בבישול.

לתוס' כוננת הגמרא להצריך צורת לחם היא בהדבקה ולא בבישול

6. תוספות מסכת ברכות דף לו עמוד ב

ומיהו קשה דלקט מכולן כזית דקאי אחמשת המינין ולא אמנחות כמו שאפרש כיון שהמנחות באות מצה ולא שייך שיהיו חמץ והתם נמי לא מיירי בשנתבשלו ומאי מדמה לחביצא שהוא מבושל?
לכך נ"ל חביצא היינו פרוורין הנדבקים יחד על ידי מרק או על ידי חלב כמו חביצא דתמרי שהן נדבקיין.

הרא"ש סובר כתוס' וכו' יונה ומסכם את התנאים הקובעים לברכת פירווי הלחם

7. רא"ש מסכת ברכות פרק ו סימן י

ופר"ת חביצה הם פירווי לחם שנדבקיין יחד ע"י חלב ודבש ובערוך פי' שהם פירווי לחם הנדבקים זה בזה ע"י מרק וכל דבר הנדבק יחד קרוי חביצא כעין חביצא דתמרי וג' חילוקים יש בהן:

היכא שנתבשלו (התנאי היחיד למוזנות הוא פחות מכזית)

- אם יש בהן כזית מברך עליהם המוציא ושולש ברכות
- ואם אין בהן כזית אף על גב דמחזי דאיכא עלייהו תוריתא דנהמא אין מברך עליו אלא בורא מ"מ דכיון שהוא מבושל אינו חשוב תואר לחם

ואם אינו מבושל אלא שהוא מחובר ע"י דבש או מרק (צריך למוזנות שיהיה גם פחות מכזית וגם לא ניכר שהוא לחם)

- אם יש בפרוסות כזית מברך עליו המוציא אף על פי שאין בו תואר לחם
- ואם אין בפרוסות כזית אם יש בו תואר לחם מברך עליו המוציא ואם אין בו תואר לחם מברך עליו בורא מ"מ.

והיכא שאינו לא מבושל ולא מחובר אלא שהוא מפורר דק דק אף על פי שאין בהן כזית ואין בהן תואר לחם מברך עליו המוציא ושולש ברכות דכיון שהוא פת בפני עצמו אינו יוצא לעולם מתורת פת. בשם הר"י יונה ז"ל וכן נראה מתוך ההלכה.

ברכת חתיכות לחם בבישול שריה והדבקה

לחם מבושל

לחם שומר על ברכתו בעיבוד כל עוד 'הפרוסות קיימות'

1. תלמוד בבלי מסכת ברכות דף לו עמוד א

הכוסס את החטה מברך עליה בורא פרי האדמה;
טחנה אפאה ובשלה:

- בזמן שהפרוסות קיימות שלא נמוחו ונשולו. כש"י. והתוספות כתב כאן שלא יתרכב עד שנשברים בהרמה - בתחילה מברך עליה **המוציא לחם מן הארץ'** ולבסוף מברך עליה שלש ברכות.
- אם אין הפרוסות קיימות - בתחילה מברך עליה 'בורא מיני מזונות' ולבסוף מברך עליה ברכה אחת מעין שלש.

בירושלמי מגדיר פרוסות קיימות שיש להם גודל כזית

2. תלמוד ירושלמי מסכת ברכות פרק ו הלכה א

אפיין ובשולן, בזמן שהפרוסות קיימות אומר עליהן 'המוציא לחם מן הארץ' ומברך לאחריו ג' ברכות. אם אין הפרוסות קיימות אומר עליהן 'בורא מיני מזונות' ומברך אחריו ברכה אחת מעין שלש. עד כמה יהו פרוסות? רבי יוסי ברבי אבון כהנא בר מלכיה בשם רב: עד כזיתים.

וכן כתב ר' יונה שתלוי בכזית

3. רבינו יונה מסכת ברכות דף כו עמוד א

בזמן שהפרוסות קיימות בתחלה מברך המוציא וכו' ובירושלמי מפרש דפרוסות קיימות קרי לכזית ואין הפרוסות קיימות ר"ל שאינו כזית.

חביצא

4. תלמוד בבלי מסכת ברכות דף לו עמוד ב

לרב יוסף לחם שנחתך פחות מכזית ונעשה 'חביצא' משנה ברכתו

אמר רב יוסף: האי חביצא שפמלנין בתוך האלפס לחם דאית ביה פרוורין כזית - בתחלה מברך עליו המוציא לחם מן הארץ ולבסוף מברך עליו שלש ברכות; דלית ביה פרוורין כזית - בתחלה מברך עליו בורא מיני מזונות, ולבסוף ברכה אחת מעין שלש.

אמר רב יוסף: מנא אמינא לה - דתניא: היה עומד ומקריב מנחות בירושלים, אומר: ברוך שהחיינו וקימנו והגיענו לזמן הזה; נטלן לאכלן - מברך **המוציא לחם מן הארץ**, ותני עלה: וכולן פותתן כזית. ומוכה שהמוציא תלוי בכזית

אבני סותר את דברי רב יוסף מדין מצה בפסח שאפילו בפחות מכזית היא המוציא

אמר ליה אביי: אלא מעתה, לתנא דבי רבי ישמעאל דאמר, פורכן עד שמחזירין לסלתן, הכי נמי דלא בעי ברוכי המוציא לחם מן הארץ? וכי תימא הכי נמי, והתניא: לקט מכולן כזית ואכלן, אם חמץ הוא - ענוש כרת, ואם מצה הוא - אדם יוצא בו ידי חובתו בפסח!

רב יוסף מודה בחזר וגיביל ואמה שברכתו חוזרת להמוציא

הכא במאי עסקינן - בשערסן כשחזר ונעלן יחד וחזר ואפאן.

הגרמ"א מחמיר כשו"ע הרב שצירוף פירווי לחם לוגש של כזית דינו כיש בו כזית ששומר על ברכת המוציא אמנם בפירווי מצה הגרמ"א מקל

8. סיכום שיטות הראשונים

התיבות/ פירווי לחם – ברכתם המוציא בכל גודל

מודבקים בפחות מכזית ואין לו תורת לחם.

- רש"י – המוציא. רק בישול עושה מזונות.
- רא"ש – מזונות. גם איבוד תואר לחם בהדבקה עושה מזונות.

מבושל פחות מכזית ויש לו תואר לחם

- רש"י – כל תואר לחם ברכתו המוציא אפילו נתבשל ופחות מכזית (תוס' אמר רבא)
- רא"ש – מזונות. בבישול פחות מכזית לא צריך תוריתא דנהמא רק בהדבקה. יש שהבינו את התוספות שהכל תלוי בצורת לחם. ולענ"ד כפי שכתוב.

פסק השו"ע בפירווי מדובקים

9. שולחן ערוך סימן קסח סעיף י

חביצ"א, דהיינו פירווי לחם שנדבקים יחד על ידי מרק או שנשרו עד שנתלכנו **אם נתבשל** בכלי ראשון,

- אם יש בהם כזית אף על פי שאין בו תואר לחם, מברך המוציא ובהמ"ז; ולא מצרפינו לה מה שנתדבקה עם חברותיה או שנתפחה ע"י המשקה.
- ואם אין בהם כזית, אף על פי שנראה שיש בו תואר לחם, אינו מברך אלא בורא מיני מזונות וברכה אחת מעין שלש ואפילו קבע סעודה. כיון ששם תבשיל עליהם;

ואם אינו מבושל (שני תנאים למזונות), אלא שהוא מחובר ע"י דבש או מרק,

- אם יש בפרוסות כזית מברך עליו המוציא, אפילו אין לו תואר לחם;
- ואם אין בהם כזית, אם יש בהם תואר לחם, דהיינו שהוא ניכר וידוע שהוא לחם, מברך עליו המוציא וברכת המזון; ואם אין בהם תואר לחם, מברך בורא מיני מזונות וברכה אחת מעין שלש;
- ואם אינו לא מבושל ולא מחובר, אלא מפורר דק דק, אף על פי שאין בו כזית ולא תואר לחם, מברך עליו המוציא ובה"מ.

אם יש בכדור כזית

דין זה נפק"מ לקניידלך שגדול כזית

לשו"ע הרב (ובענין זה במג"א כח) כיון שפירוויים ברכתם המוציא אם גבלם לכדור שיש בו כזית אפילו בישראל אותו ברכתו המוציא

10. שולחן ערוך הרב אורח חיים סימן קסח סעיף כ

וכן אם פירר הלחם לפירוויים דקיים כקמח וחזר וגבלם יחד אפילו נשרו תחלה במים עד שהלך תאר הלחם מהם כיון שעכשיו יש בהם כזית צריך לברך עליו המוציא וברכת המזון שבכזית א"צ תאר לחם ואפילו לש אותם ברותחין של כלי שני. (ובענין זה במג"א כו משמע אחרת)

ואפילו אם לש אותם במשקין ומי פירות אין להם דין פת הבאה בכיסנין שכיון שהיו לחם גמור מתחילתם אינן יוצאים לעולם מתורת פת אלא א"כ אין בכל אחד כזית.

ואפילו אם אחר הלישה טגנו במשקה או אפילו בישלם בקדרה לא נתבטלו מתורת לחם כמו שבכזית לחם גמור לא נתבטל מתורת לחם ע"י טיגון ובישול. (וכן במג"א א כח).

...אבל אם לש אותם ברותחין מכלי ראשון (כלומר הרתיח כשהיו פרוידים ואו לש) כיון שיצאו מתורת לחם בשעה שנתבטלו ברותחין ולא היה בהם כזית בכל פירור הרי דינם כקמח שנלוש שמברכין עליו בורא מיני מזונות אחר הטיגון אף על פי שיש בו כזית:

11. הערות 'דרכי הלכה' לגרמ"א לקיצושו"ע פרק מח הערה ח

פרורי לחם שהודבקו ונהיה גוש של כזית – מברך עליהם "המוציא", אפילו אם בשלם ואין ניכר שמקורם לחם. ואם אחרי שהדבקו הפרורים אין בהם כזית – יברך "מזונות", אלא אם כן ניכר שהם לחם ולא בשלו.

קמח מצה ברכתו "המוציא", ואם בשל או טיגן ברכתו "מזונות" (נראה כיון שלמנהג הספרדים מעיקר הדין ברכת המצה מזונות, בפסח ברכתה המוציא רק כשאוכל אותה כפת)

אמנם דעת הרבה אחרונים להקל בזה

12. משנה ברורה סימן קסח ס"ק נט

אם פירר הלחם עד שהחזירן לסולת ואח"כ חזר וגבלן בשומן וכיו"ב [שאנו קורין בלשוננו קניידלי"ך או חרענזלי"ך] עיין במ"א מה שכתב בזה והסכמת הרבה אחרונים [עיין באבן העזר ובשערי תשובה ובחיי אדם ונשמת אדם ובמגן גבורים ובמשיבת נפש] דאם בישלן בקדירה או טגנו במחבת במשקה דחשיב כבישול אף שיש בכל אחת כזית ויותר מברך עליהם במ"מ [ואפילו אם אכל הרבה] וכן הוא מנהג העולם.

ואם אפאן נכון שלא יאכלם כ"א בתוך הסעודה אלא א"כ נילוש ברוב שומן או דבש דאז מברך עליהם במ"מ וכדלעיל בס"ז בהג"ה ואם גיבולן במים לבד ואפאן יש עליהם דין פת גמור:

וכ"כ בילקו"י (תעא ה). וזאת הברכה (עמ' 25).

טיגון בשמן

דין זה נפק"מ למצה ברי

ככמות שמן גדולה שהמאכל צף בה, ברור שנקרא כבישול. במועטת שלא תדבק ברור שנחשב אפיה. נחלקו הפוסקים בשמן שמספיק לתת טעם במאכל אך לא מציף אותו.

המג"א מתייחס לשמן במחבת כאל אפיה

13. מגן אברהם סימן קסח ס"ק לו

הרמ"א כותב שעל מנת לברך המוציא צריך תואר לחם לאחר אפיה. המג"א מסביא את כוונתו. לאחר אפיה. נ"ל דנקט אפיה משום דהכא מיירי שאפה הפשטי"ד במחבת במשקה או במים דאם בשלו בקדירה פשיטא דלא הוי תואר לחם.

אמנם המשנ"ב מביא בשם הרבה אחרונים שטיגון כבישול ולמעשה פוסק שבטיגון יאכל בסעודה

14. משנה ברורה סימן קסח ס"ק נו

ולפי דעת שארי האחרונים שם [אבן העזר והגר"א ובית מאיר ומגן גבורים]. וכ"כ המשנב עצמו ס"ק עח] אין הכרח לדבריו. והנכון שבטיגון לא יאכל בשיש בו תואר לחם כ"א בתוך הסעודה.

שריה במים פושרים

15. תוספות מסכת ברכות דף לו עמוד ב ד"ה אמר רבא

תוריתא דנהמא. נראה דהיינו כשנותני' הפרורין במים ואם המים מתלכנים מחמת הפרורין אזלא ליה תוריתא דנהמא וכן היה רגיל רבינו דוד ממי"ץ ללכך פרוורין במים בלילה כדי לאכלן בשחר בלא ברכת המוציא ובלא ברכת המזון שלא לאחר כדי שיתחזק ראשו ויוכל להגיד ההלכה.

סיכום להלכה

כתישה – פירוור לחם וקמה מצה ברכתם המוציא (שו"ע קס"ה י) אמנם ערב קמה בקציצות בשר רק כדי לדבקם ברכתם שהכל נהיה בדברו כיון שטפלים לבשר.

שריה במים – חתיכות פחות מכזית שנשרו במים עד שהמים נתלבנו מהפת, ברכתם בורא מיני מזונות (שו"ע קסח יא).

שריה ביין אדום – חתיכות לחם קטנות מכזית שנשרו ביין אדום והאדימו ברכתם בורא מיני מזונות (שו"ע רמ"א קסח יב) ואפילו אכל ממנה שיעור קביעת סעודה (שו"ע הרב קסח כא) אמנם יין לבן דינו כשריה במים (משנ"ב סד) ויכול להטביל גם במיץ אדום. אך לא בקפה או משקה אחר שבהם לא יועיל מה שצובעים את הפת (או"צ ב יב ג בהערות). ויש מסתפקים להצריך שהפת תהיה נימוקה מהיין (ביה"ל ב"י).

לחם/ מצה מבושלים – חתיכות לחם גדולות מכזית שבושלו, כגון שלקחו בפסח מצות שלימות הרטיבו אותם ועשו מהם ממולאים ובשלו אותם בסיר עם מים, ברכתם המוציא לחם מן הארץ. אך אם החתיכות קטנות מכזית ובשלו, שינו את ברכתם למזונות.

קניידלך – פת שנכתשה לחתיכות קטנות מכזית שערבבו אותה בביצה ותבלינים ובשלו אותם בסיר כקציצות מצה (קניידלך), ברכתם בורא מיני מזונות. ודין זה אפילו אם החתיכות הקטנות הצטרפו לשיעור כזית בכל קציצה (משנ"ב נט, ילקו"י תנא ה ורוב הפוסקים).

ויש מחמירים לאכלם בתוך הסעודה. (פסק"ת קסח, יז). ויש מחמירים בפירוור לחם כשיש כזית בכל קציצה לברך המוציא. אך לא בפירוור מצה. (הגרמ"א על קיצו"ש"ע מה, ח)

טיגון בשמן עמוק – שמן עמוק שמכסה את הפת או שהיא צפה בתוכו דינו כבישול ולכן אם ערב חתיכות פחותות מכזית של מצה עם ביצה ותבלינים וטיגנו בשמן עמוק ברכתו בורא מיני מזונות.

טיגון בשמן מועט למניעת הדבקה – מעט שמן למניעת הדבקה בלבד אין דינו כבישול. ולכן אם יגבלו חתיכות קטנות של מצה עם ביצה ותבלינים ויעשו ממנה פשטידה עם מעט שמן למניעת ההדבקה שלה, ברכת הפשטידה המוציא לחם מן הארץ.

טיגון בשמן בינוני – כמות שמן בינונית שנועדה לתת טעם שמן בפת אך אינה בכמות שמכסה אותה או מאפשרת לה לצוף כמו שמן עמוק, נחלקו הפוסקים אם דינו כבישול כך שכאשר חתיכות הפת שבו קטנות מכזית ברכתם מזונות. ולמעשה אם טיגן כך יש אומרים שלא יאכלו אותם אלא בתוך סעודה עם פת (משנ"ב נט). ויש אומרים שיברך עליהם מזונות (קיצו"ש"ע מה, ז, ילקו"י קסח ה).

שריה ביין וטיגון – על מנת לצאת מספק נכון לפרור את הפת או המצות לחתיכות קטנות מכזית ואז לשרות אותם ביין אדום כך שישנו את צבעם, ולאחר מכן ולאחר מכן לכבלם ולטגן בשמן בינוני שנותן טעם ובאופן זה יברך בורא מיני מזונות ללא חשש (ע"פ שו"ע קסח יב).

פשטידת לחם או מצה – תערובת של פתית פת או מצה, כל שניכר שמדובר בחתיכות פת או מצה ברכתו המוציא לחם מן הארץ. ולכן אם חתך מצות לחתיכות קטנות שעדיין ניכר בכל חתיכה שהיא פת ועירב אותה עם גבינה צהובה וריסק עגבניות ואפאן בתנור כפשטידה באופן שחתיכות הפת ניתנות לזיהוי כפת, ברכתה המוציא לחם מן הארץ. והוא הוא הדין אם עשה קינוח מחתיכות לחם או מצה בשוקולד כשניכר שהן חתיכות פת ברכתו המוציא.

כדורי שוקולד – אם לקח פירות לחם או קמה מצה וגיבל אותה עם שוקולד וקוקוס כך נעשו גוש אחד מגובל ועשה מהם כדורי שוקולד מתוקים באופן

16. שולחן ערוך אורח חיים סימן קסח סעיף יא

יש מי שאומר דפירוורין שאין בהם כזית שנותנין במים והמים מתלבנים מחמת הפירוורין, אזיל ליה תוריתא (פירוש כאילו אמר תוריתא כלומר תואר הלחם) דנהמא ואין מברך עליה אלא בורא מיני מזונות וברכה אחת מעין שלש.

17. משנה ברורה סימן קסח ס"ק סג

(סג) אזיל ליה וכו' - ואף דמבואר בסוף סעיף הקודם דפירוורין שאינם מבושלו ולא מחובר אפילו אם אין בהם תואר לחם מברך המוציא [ואפילו היו שרוים במים כמש"כ שם] דוקא התם שלא נשתנה צורת הפת בעצם כלל שנשרה במים רק זמן מועט ומה שלא מינכר בו תואר לחם הוא רק מפני קטנותו משא"כ הכא שנשרה הרבה במים עד שנתלבנו המים ע"ז הוא סימן שנפסדה צורתה ע"י השריה ואבד ממנה שם לחם:

שריה ביין

המרדכי מחדש ששינוי מראה על ידי שריה ביין משנה ברכת הפת

18. מרדכי מסכת ברכות פרק כיצד מברכין רמז קיט

השורה פתו ביין אין מברך ברכת המוציא שיצא מתורת לחם גרסת הבי"ו והרמ"א: הואיל וסימוק. [גרסת הבה"ל: הואיל ונימוק] ודומה לפת הבאה בכסנין ומברך עליו בורא מיני מזונות דמזין זיין:

השו"ע כתב כמרדכי והעמיד דבריו בפרוסות הקטנות מכזית. והרמ"א כתב שהדין כן דיוקא ביין אדום ולא לבן

19. שולחן ערוך אורח חיים סימן קסח סעיף יב

יש מי שאומר שפת השרוי ביין (אדום). משנ"ב: דוקא אדום ומשום דכיון שנחאדם הפת ע"י היין אבד ממנה תואר לחם. אבל אם שרה פתו ביין לבן בעינן דוקא שישתנה היין מצורתו ע"י הפת השרוי בתוכו וכדלעיל בס"א) אינו מברך אלא בורא מיני מזונות וברכה אחת מעין שלש, ונראה שאין דבריו אמורים אלא בפירוורין או בפרוסות, שאין בכל אחת כזית.

הביה"ל הסתפק בדין זה ונטה לומר שהפת נימוקה מכח היין וכדין המים (ופשוט שדעת השו"ע והרמ"א לא כן).

20. באור הלכה סימן קסח סעיף יב

* ביין אדום וכו' - עיין במ"ב והנה זה הלשון אדום הוסיף הרמ"א מדעתיה ע"פ לשון המרדכי שהובא בב"י שכתבו בו הואיל וסימוק ובאמת סברא זו קלושה מאד דכיון שהפת עדיין בעין וכי בשביל צבע בעלמא שקלט הפת ע"י היין יאבד ממנה שם לחם ע"ז והנה בהגהת של"ה בשער האותיות הביא שברוב ספרי המרדכי כתוב הואיל ונימוק וע"פ גירסא זו הדבר כפשטיה דמיירי שנשתהה הרבה ונימוק הפת עד שאבדה ע"ז צורתה וכו"ל בס"א ואין נ"מ כלל בין יין לבן לאדום ואף דבעל הג"ה שם [הוא בנו של השל"ה ז"ל] מצדד להלכה כגירסת הרמ"א מ"מ קשה מאד להקל בזה למעשה וצ"ע לדינא:

באור לציון כתב שגם קפה לא מועיל ודינו כשריה במים

21. שו"ת אור לציון חלק ב - הערות פרק יב - הערה ג

מ"מ בעינן דוקא יין אדום, וכמו שהוסיף הרמ"א שם, ומקורו מדברי המרדכי שהובא בב"י שם, והוא הדין ג"כ מיץ אדום, דהוי כיון אדום, אך לא יטביל את המצה בשאר משקים, כגון בקפה או בקקאו, ואפילו אם נותנים צבע בלחם, שכיון שדברי המרדכי שע"י יין אדום אבד ממנו תואר לחם חידוש הוא, אין לנו אלא חידוש, ואין ללמוד מזה להקל בשאר דברים.

שלא ניכר שיש פת בתערובת, ברכתם בורא מיני מזונות ואפילו אם גודל הכדורים גדול מכזית (שו"ע קסח י). ויש מחמירים בפירורי לחם לומר שברכתם המוציא אם כל כדור כזית, אך לא בקמח מצה (הגרמ"א קיצוש"ע מה). (ח).

אפיה – לש פרורי לחם או מצה בנוזל וחזר ואפאם, אם לא ניכר בפירורים שהם פת וגם ב'נשתנה טעמם' (ולמנהג האשכנזים צריך שנילושו ברוב מי פירות כגון מין ענבים. רמ"א קסח ז ומשנ"ב שם), ברכתם מזונות. ואם גיבל באופן שלא נשתנה טעם התערובת מספיק או שגיבל באופן שניכר מראה הפת בתערובת ואפילו הן חתיכות קטנות, ברכתו נשארת המוציא גם לאחר האפיה.

ולכן לחמניות מקמח מצה שנילוש במים ברכתם המוציא גם לאחר האפיה כיון שלא נשתנה טעמם.